

ЗМІСТ

Вступ	5
Тема № 1. ПОНЯТТЯ МОРСЬКОГО ПРАВА. ДЖЕРЕЛА МОРСЬКОГО ПРАВА	7
Тема № 2. ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДНА	9
Тема № 3. СУДНОВІ ДОКУМЕНТИ	16
Тема № 4. ЕКІПАЖ СУДНА. КАПІТАН СУДНА	20
Тема № 5. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПЕРЕБУВАННЯ СУДЕН У ПОРТУ	24
Тема № 6. МОРСЬКА ЛОЦМАНСЬКА СЛУЖБА. СЛУЖБА РЕГУЛЮВАННЯ РУХУ СУДЕН. МАЙНО, ЩО ЗАТОНУЛО В МОРІ	35
Тема № 7. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МОРЕПЛАВСТВА	43
Тема № 8. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ВІД ЗАБРУДНЕННЯ	49
Тема № 9. ПРАВОВІ УМОВИ КОМЕРЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ МОРСЬКИХ СУДЕН	52
Тема № 10. МОРСЬКЕ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	55
Тема № 11. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ ЗА ЧАРТЕРОМ	58
Тема № 12. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ ЗА КОНОСАМЕНТОМ	61
Тема № 13. ВИДАЧА ВАНТАЖУ В ПОРТУ ПРИЗНАЧЕННЯ	63
Тема № 14. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ	65
Тема № 15. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОРСЬКОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ	71
Тема № 16. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ	74
Тема № 17. ДОГОВІР МОРСЬКОГО КРУЇЗУ	79
Тема № 18. МОРСЬКЕ БУКСИРУВАННЯ	82

Тема № 19. ДОГОВІР ФРАХТУВАННЯ СУДЕН	84
Тема № 20. ДОГОВІР ЛІЗИНГУ СУДНА	89
Тема № 21. МОРСЬКЕ СТРАХУВАННЯ	93
Тема № 22. НАДЗВИЧАЙНІ МОРСЬКІ ПОДІЇ	96
Тема № 23. ЗАГАЛЬНА АВАРІЯ. ОКРЕМА (НЕЗАГАЛЬНА) АВАРІЯ	98
Тема № 23. МОРСЬКІ ПРОТЕСТИ	100
Тема № 24. ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ВІД ЗІТКНЕННЯ	102
Тема № 25. ВІДШКОДУВАННЯ ЯДЕРНОГО ЗБИТКУ	105
Тема № 26. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЯТУВАННЯ НА МОРІ. ВИНАГОРОДА ЗА РЯТУВАННЯ НА МОРІ	108
Тема № 27. ОБМЕЖЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДНОВЛАСНИКА	111
Тема № 28. МОРСЬКІ ЗАСТАВИ ТА ІПОТЕКИ	115
Тема № 29. ПРЕТЕНЗІЇ ТА ПОЗОВИ. ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ	120
Тема № 30. ВИРІШЕННЯ МАЙНОВИХ СПОРІВ. СУД І АРБІТРАЖ У МОРСЬКИХ СПРАВАХ	126
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	131

*100-річчю Національного університету
кораблебудування ім. адм. Макарова
присвячується*

ВСТУП

Даний навчальний посібник підготовлений з метою систематизованого викладу навчального матеріалу з дисципліни «Морське право» і відповідає програмі дисципліни.

Посібник є основою методичного забезпечення даної дисципліни і має на меті надати допомогу студентам при самостійному вивченні курсу «Морське право».

У навчальному посібнику розглянуто основні положення щодо визначення морського права, визначено предмет морського права, а також розглянуто правовідносини, які виникають у зв'язку з використанням Світового океану та морського дна.

Окремо в посібнику проаналізовано комплексний та міжгалузевий характер морського права, яке також включає норми міжнародного, адміністративного, цивільного, господарського, митного, податкового, екологічного, трудового права, кримінального процесу тощо.

Авторами навчального посібника зроблено спробу комплексного, систематичного викладу базових наукових знань морського права як системи міжнародного морського (публічного) права, міжнародного морського приватного права та морського права України.

При підготовці даного посібника особливу увагу було приділено міжнародним конвенціям з морського права, учасницею яких є

Україна (Конвенція ООН по морському праву 1982 року, SOLAS-74, MARPOL-73 тощо), та такому національному нормативно-правовому акту, як Кодекс торговельного мореплавства України.

Структура навчального посібника цілком відповідає предмету «Морське право», містить стислий виклад відповідей на питання екзаменаційних білетів. З метою закріплення пройденого матеріалу до кожного модуля надаються контрольні питання.

Для ґрунтовної підготовки до іспиту і засвідчення всебічної ерудованості та фахової компетенції здобувачам вищої освіти рекомендується звернутися до чинних нормативно-правових актів, використовуючи офіційні друковані та електронні видання й мережу Інтернет, існуючої наукової та навчальної літератури (підручники, посібники, курси лекцій, наприклад, «Порти України», «Lex Portus»).

Тема № 1. ПОНЯТТЯ МОРСЬКОГО ПРАВА. ДЖЕРЕЛА МОРСЬКОГО ПРАВА

Поняття та структура морського права: міжнародне морське (публічне) право, міжнародне морське приватне право, національне морське право. Предмет і методи морського права. Джерела міжнародного морського (публічного) права. Джерела морського приватного права. Джерела національного морського права України. Колізійні норми.

Морське право – сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі використання Світового океану: торговельне та військове мореплавство, рибальство та морський промисел, видобуток біологічних і мінеральних ресурсів, проведення наукових досліджень тощо.

В системі морського права виділяють такі підсистеми: 1) міжнародне морське (публічне) право; 2) міжнародне приватне морське право; 3) внутрішньодержавне морське право (законодавство).

Міжнародне морське право регулює суспільні відносини, які виникають між суб'єктами міжнародного права (державами, міжнародними організаціями) у сфері використання Світового океану та морського дна як спільної спадщини людства.

В морському праві використовуються наступні методи правового регулювання – імперативний та диспозитивний. Для морського права характерними є і такі методи правового регулювання:

– метод влади-підпорядкування (субординації) або метод прямого розпорядництва, коли одна сторона відносин є юридично владною, а інша – юридично підвладною (наприклад, відносини між капітаном або начальником морського порту та капітанами суден);

– метод рекомендацій – рекомендації суб'єкта відносин здобувають правову силу за умови прийняття її іншим учасником;

– метод узгодження (координації) – він регулює відносини між учасниками, які не перебувають між собою у підпорядкуванні;

– метод рівності – означає, що суб'єкти, які знаходяться на одному рівні державного механізму, здійснюють спільні дії у формі адміністративного договору.

Основними джерелами міжнародного морського права є міжнародні договори. Також джерелами міжнародного морського права можуть виступати правові звичаї та судові прецеденти (наприклад, рішення Міжнародного суду ООН, Міжнародного трибуналу по морському праву). Додатковими джерелами міжнародного морського права можна вважати резолюції та циркуляри Міжнародної морської організації (ІМО), які носять рекомендаційний характер; однак держави можуть надати їм обов'язковості національними нормативно-правовими актами або судовими рішеннями.

Міжнародне приватне морське право визначають як підгалузь міжнародного приватного права. Міжнародне приватне морське право своїм предметом має майнові та особисті немайнові відносини, що виникають у процесі торговельного мореплавства та укладенні між суб'єктами приватного права: фізичними, юридичними особами, а також громадськими організаціями і державами, які виступають на рівних засадах із приватними особами.

Міжнародне приватне право включає норми національних правових систем, що належать до регулювання майнових відносин за участю іноземних фізичних та юридичних осіб. Однак воно містить також правові норми, встановлені міжнародними договорами та угодами, сторонами яких є держави, й на основі яких укладаються та реалізуються угоди і контракти, що стосуються продажу товарів та їхнього перевезення, перевезення пасажирів, страхування й тощо.

Колізійна норма – це норма, що визначає право якої держави підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом. В Україні проблема колізійних норм вирішуються за допомогою Закону України «Про міжнародне приватне право»,

а також ст. 14 Кодексу торговельного мореплавства України. Тому, в рамках даної теми рекомендується розглянути такі специфічні для морського права колізійні прив'язки, як *lex flagii*, *lex voluntatis*, *lex rei satae*, *lex loci contractus*, *lex fori*, *lex personalis*, *lex patriae* та інші. Колізійні прив'язки також вивчаються в курсі міжнародного приватного права.

Контрольні питання

1. Дайте поняття морського права.
2. Які методи морського права?
3. Що є предметом морського права?
4. В чому відмінність між міжнародним морським (публічним) правом та міжнародним морським приватним правом?
5. Назвіть колізійні прив'язки, які найчастіше використовуються у морському праві.
6. Назвіть джерела морського права.

Література: [1-176]

Тема № 2. ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДНА

*Поняття судна. Поняття власника судна та судновласника.
Імунітет державних морських суден. Ідентифікація суден.
Реєстрація суден та право на прапор. Технічний нагляд
за судном.*

У різних міжнародних договорах та нормативно-правових актах даються різні визначення поняття «судно», які застосовуються лише для цілей відповідних джерел. Так, наприклад, гідролітаки включаються до поняття «судна» у Міжнародних правилах попередження зіткнення суден 1972 року, а стаціонарні бурові платформи – ні. В той час, як з точки зору Конвенції про

попередження забруднення моря з суден 1973 року (MARPOL) стаціонарні бурові платформи відносяться до суден.

Відповідно до ч. 1 ст. 15 КТМ України, торговельне судно – це самохідна чи несамохідна плавуча споруда, що використовується: 1) для перевезення вантажів, пасажирів, багажу і пошти, для рибного чи іншого морського промислу, розвідки і добування корисних копалин, рятування людей і суден, що зазнають лиха на морі, буксирування інших суден та плавучих об'єктів, здійснення гідротехнічних робіт чи піднімання майна, що затонуло в морі; 2) для несення спеціальної державної служби (охорона промислів, санітарна і карантинна служби, захист моря від забруднення тощо); 3) для наукових, навчальних і культурних цілей; 4) для спорту; 5) для інших цілей.

Різновидами торговельного судна є ядерні та риболовні судна.

Риболовне судно – це будь-яке торговельне судно, що використовується для рибного або іншого морського промислу. Знаряддя промислу є невід'ємною частиною риболовного судна, у зв'язку з чим морські події, пов'язані з пошкодженням знарядь промислу риболовного судна іншими суднами, класифікуються як зіткнення суден у морі.

Ядерне судно – це судно, що обладнане ядерною енергетичною установкою.

В залежності від розмірів судна виділяють малі або маломірні судна. Єдиного їх визначення у законодавстві України, а також уміжнародних договорах немає. Наведемо одне із визначень.

Мале/маломірне судно – моторне судно з корпусом завдовжки до 24 метрів та вітрильне судно з корпусом завдовжки від 2,5 до 24 метрів валовою місткістю менш як 80 одиниць (крім суден, що перевозять більш як 12 пасажирів, суден, що перевозять небезпечні вантажі, буксирів, штовхачів, криголамів, поромів, суден допоміжного та технічного флоту).

Торговельне судно слід відрізнити від військових кораблів.

Відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 року військовий корабель – це судно, яке належить до збройних сил будь-якої держави, має зовнішні знаки, які відрізняють його

національність, знаходиться під командуванням офіцера, який є на службі уряду даної держави та прізвище якого занесене до відповідного списку військовослужбовців або еквівалентного йому документу, і має екіпаж, підпорядкований регулярній дисципліні.

Відповідно до статті 20 КТМ України:

власник судна – це суб'єкт права власності або особа, яка здійснює відносно закріпленого за нею судна права, до яких застосовуються правила про право власності;

судновласник – це юридична або фізична особа, яка експлуатує судно від свого імені, незалежно від того, чи є вона власником судна, чи використовує на інших законних підставах.

За законодавством України судно може бути у державній, комунальній, приватній, змішаній формі власності.

Судна, що перебувають у державній формі власності, можуть мати імунітет.

Термін «імунітет» походить від латинського слова «immunitas» – звільнення, позбавлення.

Існує дві концепції імунітету державних суден:

1) концепція повного імунітету – відповідно до неї до морських державних суден або у зв'язку з такими суднами незалежно від мети їх використання позови в іноземних судових установах, примусове затримання, арешт або стягнення щодо цих суден в іноземних портах та водах не застосовуються без згоди держави прапора, у власності якого знаходяться такі судна;

2) концепція функціонального, або обмеженого, імунітету передбачає, що держава користується імунітетом стосовно майна лише у тому випадку, якщо це майно використовується для здійснення основних функцій, покладених на державу. Майно, яке знаходиться у державній формі власності та використовується у комерційних цілях, імунітетом не користується.

Концепція функціонального імунітету отримала закріплення у Міжнародній конвенції про уніфікацію деяких правил, які стосуються імунітету державних суден 1926 року, Конвенції про арешт морських суден 1952 р., Конвенції про арешт суден 1999 р.,